

1 NOVEMBER 1934.

AFLEVERING 7.



NADruk VERBODEN.

Opgericht door E. HEIMANS, J. JASPERS Jr. en JAC. P. THIJSSE.

REDACTIE :

J. HEIMANS. AMSTERDAM.

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

ADRES DER REDACTIE :

Dr. JAC. P. THIJSSE, BLOEMENDAAL.

UITGAVE VAN :

W. VERSLUYS TE AMSTERDAM.

ADMINISTRATIE :

2e OOSTERPARKSTRAAT 223, AMSTERDAM.

PRIJS PER HALFJAAR f 3.25.

KORHOENDERS.

Als in April de dagen gaan lengen, tegen de tijd dat de beuken uitloopen, raakt de Leusderheide bevolkt met menschen, die gewapend met kijkers en dikke jassen 's ochtends vroeg daar rondstruinen. Zij doen aan korhoenders en probeeren een baltsplaats van hanen te vinden, om daar, erg ongemakkelijk liggend in de meestal kletsnatte hei, of zittend in luxueuse schuilhutten; te kijken naar de vreemde vertooning, die iedere ochtend van een of anderhalf uur voor tot een uur na zonsopgang ten beste gegeven wordt.

Wie in het voorjaar of 's zomers overdag op de hei rondtippelt, krijgt er geen flauw idee van, dat dit nu zoo'n speciale korhoenderheide is. Wel stoot je er dikwijls een haan of een hennetje, soms ook wel een heel koppel op, maar dat kan in de buurt overal gebeuren, want tot vlak onder Zeist zoeken ze hun voedsel. De hanen zijn echter zoo vriendelijk, zich elk voorjaar op enkele baltsplaatsen te verzamelen, zoodat wij ze gemakkelijk bekijken kunnen. Ze zijn erg aan deze plaatsen gehecht en moeilijk te verjagen. Zelfs als er enkele weggeschoten worden, zooals dat ieder jaar gebeurt



foto M. G. Rutten.

Fig. 1. Overzicht van de baltsplaats.

blijven de overlevenden regelmatig terugkomen. Ook om groote schuilhutten, paleizen van twee meter hoog, geven ze weinig, wat dit jaar tot gevolg had, dat er een dorp van drie hutten gebouwd werd. Gelukkig wisselen de dieren ieder jaar hun speelplaatsen, anders verrezen er nog landhuisjes bij.

Het eerste, wat er dus in het voorjaar te doen valt, is uit te vinden, waar deze keer de baltsplaats is. Hiervoor gaan we niet te vroeg van huis, zoodat we omstreeks zonsopgang of iets eerder op de heide komen. Het baltsen is dan in volle gang en op het geluid afgaande, kunnen we vinden, waar de dieren zitten. Kris en kras gaat het de hei over, tot we plotseling wat hooren. Het lijkt op een rommelend, nooit eindigend gekoer van boschduiven. De richting is net in de wind, dus we zullen nog wel ver van ons doel af zijn, maar toch maar eens voorzichtig over het volgende kopje loeren en het dal met de kijker afzoeken. Als daar niets te zien is, gaat het weer verder naar de volgende rug, tot we eindelijk de beesten zelf zien. Een aantal groote donkere kippen met witte waaiersaarten loopt om zichzelf heen te draaien, springt nu en dan eens op of vliegt een paar meter, terwijl het koerende geluid op volle sterkte doorkomt. Ook andere geluiden, sissend en blazend en ratelend komen er vandaan, maar we liggen nog te ver weg, om alles nauwkeurig waar te kunnen nemen. Voor ons is geen dekking meer in de vrij lage hei, dus als we verder kruipen is er alle kans, dat ze er van door gaan. Het beste is, hier rustig te blijven kijken en goed te onthouden waar de plek is, dan kunnen we er vanmiddag een schuilhut bij pooten. Na verloop

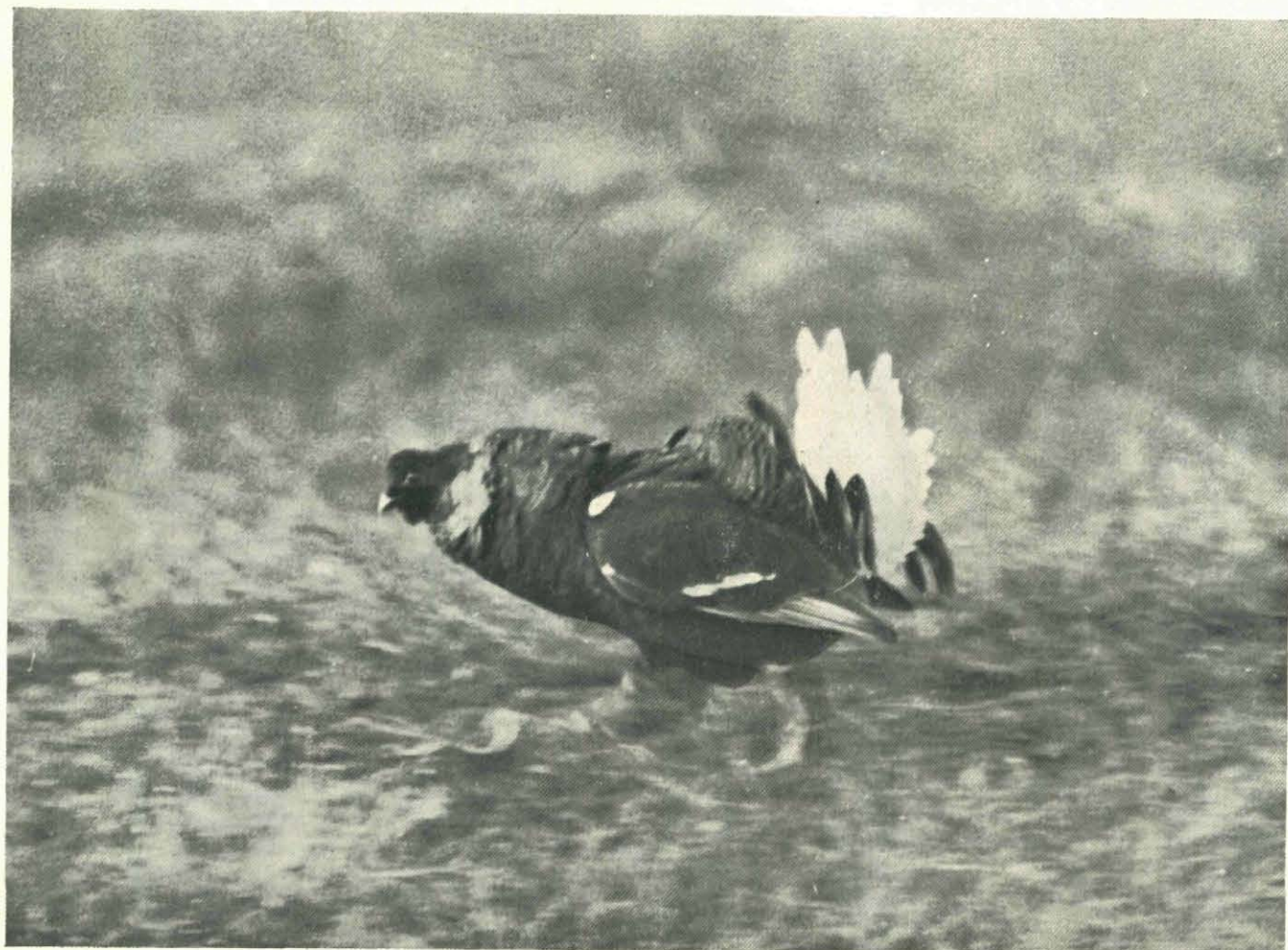


Fig. 2. *Pronkende Korhaan.*

foto M. G. Rutten.

KORHOENDERS

2

2

2

2

2

2

2

2

203

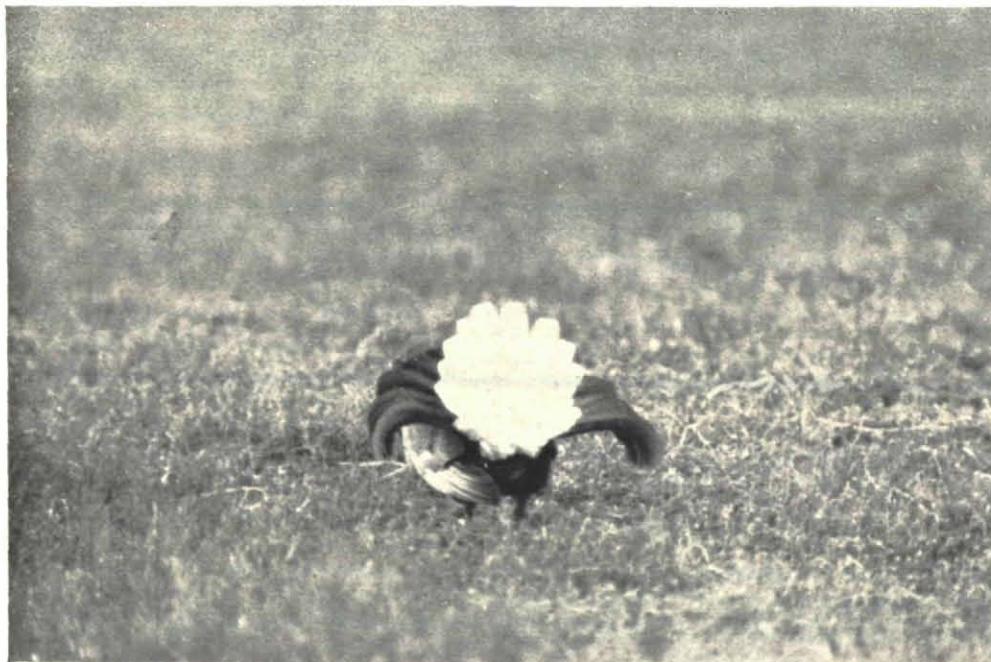


foto M. G. Kuilen.

Fig. 3. De onderstaartveeren vormen een wit bouquet.

van tijd wordt de boel wat minder geanimeerd. De een voor en de ander na geeft er de brui aan en gaat zich in de veeren staan plukken. Wel beginnen ze dan weer opnieuw, maar niet zoo enthousiast, tot er een plotseling zonder eenige zichtbare reden de vleugels neemt, waarop de andere meteen volgen. We kunnen nu de baltsplaats van dichtbij opnemen, maar daar is niet veel aan te zien. Een stuk afgebrande hei, met vrij veel verse mest en, evenals overal, kleine prachtig bedauwde spinnewebben.

De volgende morgen moeten we er veel vroeger uit en er voor zorgen, in de hut te zijn voor de korhoenders verschijnen. Dat is als het nog donker is, ongeveer op het uur, dat de wulpen gaan roepen. Het valt nu lang niet mee, om de plek terug te vinden, hoewel we toch gisteren zoo goed koers genomen hadden op de oude karresporen en de enkele verspreide berkjes. Alles lijkt echter veranderd en is lastig te herkennen. Treffen we bovendien een morgennevel, dan kan het gebeuren dat we in spiralen rondlopend onze eigen hut moeten zoeken. De truien en jassen worden aangetrokken, want we moeten de koudste uren van de dag stilzitten. Na eenige tijd, juist als we bang worden, dat ze van de hut geschrokken zijn en weg zullen blijven komen met veel gesnor van zware vleugelslagen de hanen aanstrijken en meteen barst het lieve leven los. Om ons heen overal gekoer, gesis en geblaas. Turend door de kijkgaten kunnen we met de grootste moeite glimpen zien van enkele witte staarten, die vlak bij de hut heen en weer bewegen. Van de vogels zelf is nog niets te bekennen



M. G. Rutten.

Fig. 4. Pronkende Korhaan van voren. De staartveeren worden dwars uitgespreid.

terwijl de verder afstaande dieren nog heelemaal niet opvallen. Het duurt nu echter niet lang meer, tot het licht wordt en we het geheel kunnen overzien. Een tiental hanen is aanwezig en het meerendeel is druk bezig te koeren. Ze loopen op een klein lapje grond steeds heen en weer of staan op een plaats, dan meestal een klein topje, stil. Het lichaam is voorover gebogen en de hals horizontaal uitgestrekt. Fel steken de roode kammen af tegen het donkerglanzende blauw van kop en nek. De halsveeren staan overeind, zoodat de hals dik en ruig lijkt, en golven met het geluid rythmisch op en neer. De vleugels zijn half uitgespreid en worden als zwaarden van een zeilschip langs het lichaam recht omlaag gehouden, terwijl het pronkstuk — de staart — heelemaal opgericht en dwars uitgespreid wordt, zoodat de onderstaartdekveeren er als een groot wit bouquet achteruit komen. En daarbij gaat het koeren onafgebroken door. Oeroe — oer — oer — oer, en meteen weer van voren af aan. De roep zelf duurt twee à drie seconden en de pauzen zijn erg kort, soms nauwelijks waarneembaar. Als een haan in zijn eentje bezig is, dan is elke afzonderlijke toon nog te onderscheiden maar reeds bij twee muzikanten klinkt het als een heelemaal continu geluid. „Tsjèk”, dikwijls richt een haan zich plotseling met dit geluid op, klapt even met vleugels, springt soms ook van de grond of vliegt een paar passen weg, om dan weer met koeren te beginnen.

Nu kan het gebeuren, dat zoo'n haan al rondpronkend te dicht bij zijn buurman komt, waarop deze meteen de indringer weer tracht te verjagen. Iedere haan heeft



foto M. G. Rutten.

Fig. 5. De „tsjèk“-houding.

zijn eigen lapje grond waarop hij vrij zijn kunsten mag uithalen, zonder veel gestoord te worden. Komt hij echter buiten de grenzen van zijn territorium, dan moet hij elke pas verdedigen. We zien dan ook, dat vechtpartijen alleen voorkomen waar twee gebieden aan elkaar grenzen. Meestal loopt het met een sissers af. De buurlieden staan rechtop tegenover elkaar te blazen, of ze laten een raar ratelend geluid hooren en keeren na korte tijd weer in hun eigen land terug. Soms komt het ook tot werkelijk vechten, waarbij ze elkaar bij de kop grijpen en met de vleugels er op los slaan. Duidelijk zijn de ruziezoekers te onderscheiden, die dag in dag uit bakkelijzen, terwijl het op andere delen van de baltsplaats steeds rustig is. Is een haan overwonnen dan trekt hij zich weer binnen zijn eigen grenzen terug. Als de overwinnaar erg heethoofdig is, jaagt hij zijn slachtoffer, dat er met ingevouwen staart vandoor rent, kris en kras de baltsplaats over tot dit wegvliegt.

Met korte tusschenpoozen van veerenpikken duurt dit spel uren achtereen, zonder dat we er achter kunnen komen, wat de beteekenis er van is. Hennen verschijnen heel zelden; een of geen; een enkele maal twee, dus met de paarvorming heeft het weinig of niets te maken. En ook wordt er niet, of zeer zelden, op de baltsplaats getreden, zooals dat bij kempheantjes wel geschiedt. Als er een wijfje verschijnt, dan behoeft dit heelemaal geen opschudding te veroorzaken. Wel beginnen alle mannetjes meteen veel enthousiaster te pronken en te koeren, maar dat gebeurt ook, als het wijfje wegvliegt en evengoed voor aan- of afstrijkende hanen en zelfs ook voor overvliegende wilde

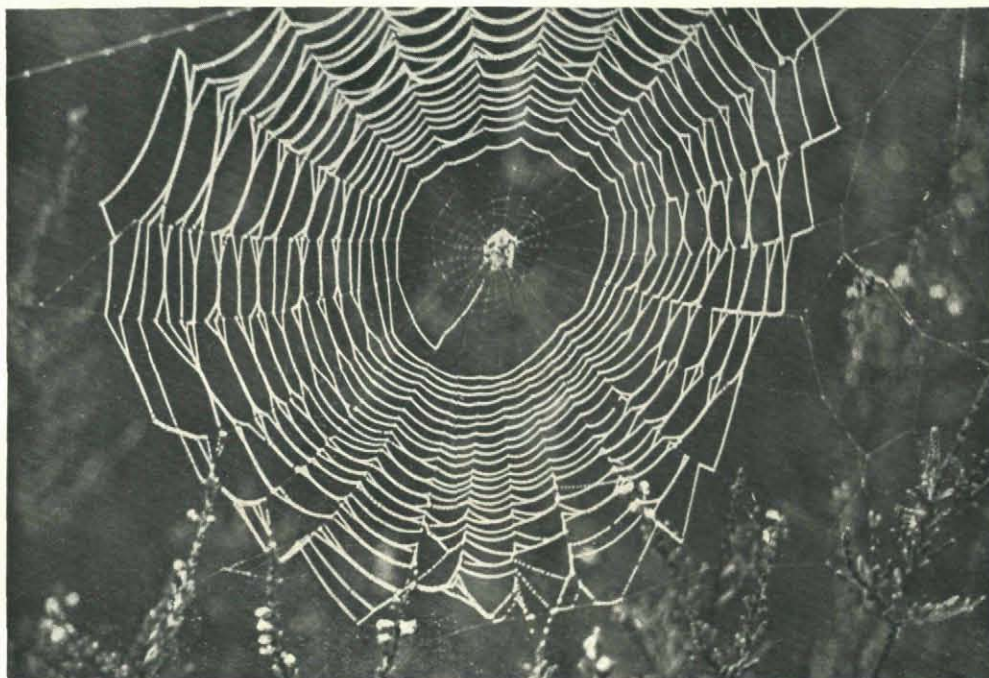


foto M. G. Rutten.

Fig. 6. Bedauid spinnerweb in de hei.

eenden. Wanneer de hen buiten alle territoria neerstrijkt, gaat er geen haan op haar af. Pas wanneer ze er bij een in de buurt komt merkt hij haar op en gaat voor haar pronken. Dit gaat net zoo als het gewone balderen, maar heeft nu duidelijk de hen tot middelpunt. Hij draait om haar heen, loopt een eindje weg, zoodat de witte staart duidelijk opvalt en komt weer teruggedribbeld. De hen staat er bij, alsof ze er niets mee te maken heeft. Alleen als de haan in zijn opwindung te dicht in de buurt komt draaft ze een klein eindje opzij, zonder echter weg te vliegen. Ze zijn, zooals Selous zegt, niet schuw maar wel erg preutsch. Dikwijls loopt na verloop van tijd de hen over naar het land van een andere haan, die dan voor haar gaat pronken.

Leuk is te zien, hoe de verdediging van hun landsgrenzen de hanen veel nader aan het hart ligt dan het pronken voor de hen. Niet zoodra is er een grensincident, of hij jaagt de indringer weg. Hierbij wordt hij soms zoo afgeleid dat hij de heele hen vergeten is en niet weer bij haar terugkeert. Evenals de mannetjes hun vaste territoria hebben, zoo hebben de wijfjes min of meer vaste wandelingen. Als ze verschijnen, zullen ze zich steeds met hetzelfde of dezelfde mannetjes bezighouden. Als er twee verschillende hennen verschijnen, dan wijken die gewoonten zoo sterk van elkaar af, dat ze er persoonlijk aan te herkennen zijn.

Heeft het baltsen dus met de paarvorming niets te maken, ook verder is er met de voortplanting geen direkte samenhang te onderkennen. Er moeten meer hennen

op de hei broeden, dan de enkele die op de baltsplaats verschijnen, want ondanks jagen en stroopen blijft de stand vrijwel gelijk. Bovendien hebben de hennen in de tijd, dat de balts het sterkste is, reeds eieren. Het lijkt dus nog het meeste op een oude-heeren sociëteit, waarop zoo nu en dan bij vergissing een wijfje verzeild raakt.

M. RUTTEN.





PLANTENGROEI EN WATERSTAND IN HET GEBIED VAN HET „BREED WATER" OP VOORNE.

II.

c. Geschiedenis van de ondergrond en relatieve ouderom van de duinen.

Door een groot aantal boringen is komen vast te staan, dat de directe ondergrond der duinen in het gebied om het Breede Water en ten Noorden ervan niet volkomen homogeen is, zooals men zou verwachten, en ook vroeger werd aangenomen.

Allereerst blijkt juist onder het Breede Water, komend van de landzijde, en zich ten Westen van het Breede Water naar het Zuiden ombuigend, een snelvlietende kreek gelopen te hebben, waardoor daar ter plaatse, over een breedte van ongeveer 100 m, geen kleiafzetting heeft plaats gehad, terwijl elders in het gebied op ongeveer 2,5 m onder N.A.P. een kleilaag gevonden wordt, die een dikte van eenige meters kan bereiken (Fig. 5).

Onder deze kleilaag is het aanwezige water geheel zout, terwijl om het gebied, waar deze kreek gelopen heeft, en de kleilaag dus een lek vertoont, het zoutgehalte van het ondiepe water hooger is. Aan en direct onder de oppervlakte is deze invloed echter niet merkbaar.

Ook verder naar het Noorden bevinden zich twee breede geulen in de kleilaag onder de duinen, welke geulen oude stroombeddingen voorstellen, welker verloop meer landwaarts in nog aan de dijken te vervolgen is. Een dezer geulen loopt juist ten Noorden van het Breede Water naar het Westen, de tweede juist ten Zuiden van het vliegveld (Fig. 6). Een merkwaardigheid is, dat het verloop van deze riviermondingen zeer scherp te vervolgen was, door de diatomeeën te onderzoeken, welke in de bovenste kleilaag van het gebied op ongeveer 2 m onder N.A.P., te vinden waren. Zodoende kon zeer nauwkeurig het verloop van deze riviermonden en de vorm der daartusschen liggende kleiplaten (welke ten deele vroeger met riet begroeid bleken te zijn, en dus aan de oppervlakte moeten hebben gelegen in de tijd, dat deze rivieren naar zee uitmondten) worden vastgesteld. Men kan zich zoo ongeveer een voorstelling maken, hoe een dergelijk onderzoek, waarvan het resultaat op de bijgaande kaart is afgebeeld (zie Fig. 7), verloopt, indien men bedenkt, dat diatomeeën, welke in een rivier leven, geheel andere zijn, dan die, welke in de klei tusschen het riet, aan de zeezijde van die rivieren, voorkomen.

Het merkwaardige is nu, dat ook de duinen juist boven de plaatsen, waar die stroomen